

Оригинални научни рад
УДК: 37.013.322-053.5
316.362.71
doi: 10.5937/zrffp52-37159

ПОРОДИЦА КАО КОНТЕКСТ ИНФОРМАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА

Далиборка Р. ПОПОВИЋ¹

Весна Љ. МИНИЋ²

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Учитељски факултет, Призрен – Лепосавић
Катедра за педагогију и психологију

Милица Д. ПОПОВИЋ³

Институт за ментално здравље, Београд
Клиника за одрасле

¹ daliborka.popovic@pr.ac.rs

² vesna.minic@pr.ac.rs

³ m.popovic0703@gmail.com

Рад примљен: 24. 3. 2022.

Рад прихваћен: 30. 6. 2022.

ПОРОДИЦА КАО КОНТЕКСТ ИНФОРМАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА

Кључне речи:
информално
образовање;
породица;
вредности;
информално
учење.

Сажетак. Због измењених друштвених околности и све снажније улоге информалног образовања у процесу развоја личности, циљ рада је усмерен на сагледавање значаја породичног деловања, које, судећи по дужини деловања на личност, заузима најдоминантнију улогу у информалном образовању. Полазећи од чињенице да је породица први и доживотни систем за дете, само са измењеним улогама у различитим животним циклусима, учињен је покушај указивања на кључне тачке деловања на породицу, али и на дете од стране породице, у функцији, пре свега, просоцијалног развоја. Просоцијални развој се одвија моделовањем детета родитељским понашањима кроз која се изражава пожељан систем вредности. Посматрајући породицу као васпитача, али и васпитаника у информалном образовању, у раду је наглашена потреба праћења поступака који имају научно и стручно утемељење, уз опрез од „падања под утицај“ имплицитних теорија васпитања које се промовишу на друштвеним мрежама и у неким „модерним“ друштвеним групама. У том смислу, истиче се неопходност подршке породици у васпитном деловању и животно практичним активностима, које представљају једру и језгро информалног образовања у породичном контексту.

Увод

Од рођења, преко одрастања па до сазревања, дете пролази кроз разне фазе учења, у којима посвећеност породице умногоме одређује смер његовог напредовања. Дете у васпитном процесу у мањој или већој мери свесно или несвесно партиципира, усвајајући информације и пратећи моделе из своје околине, формира уверења и рефлектује их кроз понашање. На тај начин заправо усваја правила и норме, те гради сопствене стратегије утицаја на себе и окружење.

Током процеса васпитања дете развија обрасце понашања зависно од врсте и квалитета усвојених знања и вештина, здравих навика, система вредности, путем поштовања одређених правила у различитим социјалним групама. Током интенцијалних утицаја, али и утицаја функционалног васпитања, односно информалног образовања, увиђа бенефите свог понашања за себе и околину, у коју истовремено својим понашањем уноси промене (Brofenbrenner, 1997).

Неопходна знања за процес деловања на себе и околину дете црпи из различитих видова образовања. Поред формалног, значајну улогу у том смислу имају и остала два вида – неформално и информално. Наиме, поред знања и вештина које дете усваја и користи у процесу формалног образовања, током школовања, велики, може се рећи у актуелном друштвеном тренутку, чак и већи утицај има образовање кроз разне облике учења и усавршавања у институцијама неформалног образовања, као и образовање које се одвија ван институција или у оквиру њих и има информални карактер. До уласка детета у институционални оквир образовања – у вртић и школу, социјални контекст у коме расте, а првенствено породица, има кључну улогу у његовом васпитању најчешће ненамерним утицајима. Поласком у вртић, а касније у школу, такав вид информалног образовања почиње да се преплиће са формалним и неформалним, односно међусобно се допуњују. Кључно је да сви ови видови образовања чине један систем и не могу функционисати појединачно, нити се може омеђити појединачан допринос сваког од њих (Kulić i Despotović, 2004). Често се при

помену речи образовање подразумевају садржаји који се усвајају током похађања различитих нивоа формалног образовања, занемарујући притом улоге које у васпитном процесу има породица, као и појединци и остале институције из животне заједнице, уз неретко пребацивање одговорности за образовне ефекте на формални (школски) систем. Истицањем значаја формалног образовања чини се да се осталим видовима и ефектима које имају на развој личности не посвећује довољно пажње. У том смислу, њихов значај се не умањује, само може бити мање видљив и препознат, због чега може изостати и адекватна подршка развоју неформалног, а посебно информалног система васпитања.

Наиме, „суштинска одлика образовања као процеса састоји се у прожимању и повезивању формалног, неформалног и информалног образовања у индивидуалном развоју и духовном обликовању сваког појединца“ (Gvozdenović, 2011, стр. 84). Након разматрања основних поставки формалног, неформалног и информалног образовања, у раду се апострофира све већи значај информалног образовања и улога породице у том процесу, са нагласком на значај сагледавања кључних поставки родитељског деловања за холистички развој личности, полазећи од Кантове тврдње да само васпитан човек може да васпитава (Kant, 1991).

Специфичности и значај информалног образовања у систему васпитања

Формално образовање обухвата процес учења који се одвија унутар институција формалног карактера, са јасном хијерархијском структуром, чији је крајњи циљ стицање професионалних компетенција. Неки аутори (Kruji, Kulić, Kašaror, 2003; Павићевић и Петровић, 2015) наглашавају да се овај вид образовања у највећем може сагледати кроз одређене стандарде: стандарде за одређена занимања (опис занимања и компетенције за занимања), образовне стандарде (знања, вештине, навике) и стандарде за вредновање. Полазећи од наведених стандарда, дефинише се васпитни циљ, који прати циљ друштва и који даље креира стратегију његовог достизања, након чега се проверавају резултати васпитног деловања, који указују на даљу рефлексију и начине деловања. Наведене категорије стандарда, дакле, усмеравају васпитнообразовни процес, односно представљају учење са јасном намером, које се одвија у образовним институцијама уз помоћ професионалаца са специфичним компетенцијама. Садржаји који се изучавају су унапред одређени и планирани, те су циљеви учења стога споља наметнути, а степен напредовања у учењу се процењује и резултати углавном препознају кроз добијене сертификате и дипломе (Павићевић и Петровић, 2015; Despotović, 2016), што свакако не мора

значити оствареност постављених циљева образовања у суштинском смислу. Законски је регулисано и реализује се по унапред урађеним плановима и програмима који су централизовани на нивоу државе, и реализују се уз партиципацију наставника и ученика, а у све већој мери и њихових родитеља, зависно од карактера програмских садржаја (Vranješević, 2012).

С обзиром на то да знања брзо застаревају, формално образовање не омогућава појединцу да адекватно обавља професионалне улоге и животну функционише, односно искористи своје потенцијале у складу са околностима које му намећу друштвене промене. Стога се у све већој мери изражава потреба за професионалним усавршавањем и унапређењем свих животних аспеката, кроз додатне форме учења у институцијама неформалног образовања, које пружају прилике и могућности савладавања садржаја, који нису били актуелни или доступни током формалног образовања. На тај начин се пружа прилика да се задовоље образовне потребе и развију или оснаже компетенције у складу са интересовањима појединаца или друштвеним захтевима (Кулић, 2002).

Оно што одликује неформални вид учења јесте да није узрасно и формалним образовањем условљено, а однос између ученика и наставника је интерактивнији и хоризонталан, што га чини другачијим од односа ученик–наставник у формалном образовању, у коме је заступљенији педагошки модел, који је вертикалан и углавном једносмеран (Kulić i Despotović, 2004). Неформално образовање даље има јасно дефинисан оквир рада и учења, који води компетентна особа за предметну област, уз неретко проверавање стечених компетенција ученика кроз практичан рад. Наиме, темељ неформалног образовања представља учење путем искуства и такво обухвата пролазак кроз искуствене ситуације, доживљаје и промишљања, анализу повезаности са теоријским поставкама и ранијим искуствима, генерализацију и закључивање, након чега следи примена, као рефлексивна наука у новим практичним ситуацијама.

Неформално образовање је такође структурирано, целисходно и намерно са становишта онога ко учи и онога ко поучава (Despotović, 2016). Програми су разнолики, уз многобројну програмску оријентацију, било да се кроз њих стичу професионална знања и вештине или животни ставови, вредности и обрасци понашања. Обухваћене су све узрасне групе и категорије, зависно од потреба или/и интересовања. Иако се реализује у институцијама, квалификације које се стичу садржане су у националном оквиру квалификација једино ако су програми акредитовани од надлежних државних институција. Једно од подручја која постају све актуелнија је образовање за живот у породици, које доприноси развијању компетенција за одговорно родитељство, сходно потребама и значају који родитељи имају за развој личности детета.

Поред формалног и неформалног вида учења, све значајније место у систему образовања има учење које се одвија информално, односно кроз искуства која стичемо у породичним приликама и на разним другим местима у животној заједници, ступајући у различите врсте односа са различитим појединцима и друштвеним групама, најчешће без намере за учење и освешћености о наученом у тим приликама. Овај вид образовања посебан значај има у домену породичног деловања, како због образовања родитеља тако и због њиховог даљег васпитног деловања на децу.

Иако се у појмовном одређењу информалног образовања истиче да се одвија ванинституционално (UNESCO, 2011), неки аутори наглашавају да иако се не остварује по одређеним програмима, може се одвијати и у оквиру институција уколико појединац самостално учи (Schugurensky, 2010). То је природна појава у свакодневном животу, а за разлику од формалног и неформалног образовања, информално учење углавном нема унапред дефинисан циљ, односно намеру, због чега га ни појединци често не препознају као чинилац који доприноси њиховом знању и вештинама. Наведена одлика свакако не умањује његов значај. Напротив, као целоживотни процес све снажније доприноси развоју личности, формирању мишљења, усвајању одређених вредности и врлина, у различитим условима, временским и просторним димензијама. Битна одредница информалног учења је случајно, неорганизовано и „с времена на време“, које не подразумева нужно комуникацију која усмерава на процес учења (Despotović, 2016).

Информално образовање дефинише се као вид образовања које је добровољно, доживотно, мотивисано радозналешћу, истраживањем, жељом да се обави задатак и социјалним интеракцијама. Одвија се темпом који одговара ономе који учи, може бити предметно и визуелно оријентисано и представља начин да се „премости јаз између школе и живота“ (Милутиновић, 2003). Иако остварује значајне резултате, они се тешко могу измерити, те се зато не могу ни бележити, па се утицај породичног деловања на развој личности често неадекватно перципира. Зависно од тога постоји ли намера учења, научено се сматра исходом или „нуспојавом учења“. Управо тај критеријум може бити одредница информалног образовања, тим пре што на његове ефекте утиче велики број контекстуалних агенаса (Антић, 2018), сваки деловањем из своје улоге и позиције. Потребно их је стога подједнако и на системски начин подржавати, подстицати, вредновати и користити.

Иако му је посвећено најмање пажње, информално образовање је веома важно и има велики утицај на развој појединаца и друштва. Кроз разне садржаје и ситуационе околности, посебно у породици, препознају се прилике за учење, усвајају одређена понашања, стичу одређени ставови, развија однос према другима, а чак и унапређује квалитет професионалног деловања. Позитивни или негативни ефекти информалног образовања,

дакле, имају корен у окружењу у коме се проводи највећи део живота, посебно најосетљивији и најпријемчивији део – детињство. Неким активностима учења и васпитног деловања је тешко одредити статус и позицију током развоја личности, а које се дешавају у оквиру различитих система, те се оне у неком тренутку препознају као активности „неучења“, а у другом као саставни део формалног, неформалног или информалног учења, што се може препознати у односу на циљеве и исходе, којима доприносе контекстуални услови и организација (European Commission – Eurostat, 2007). У неким случајевима, информално образовање односи се на учење подстакнуто личним или професионалним интересовањима, а у неким на учење у свакодневним ситуацијама. Како је информално образовање производ свакодневног живљења, искустава која се стичу кроз праћење различитих модела, учешћа у комуникацији, може се рећи да је уједно и непрекидан процес који се дешава у системском окружењу, те је од круцијалне важности оснаживати системско окружење, посебно породични систем као најзначајнији у васпитном макросистему (Polovina, 2011).

Породица – фундаменти информалног васпитног деловања

Породица као систем који под утицајем друштвеног контекста пролази кроз различите кризе и доживљава трансформације, „с једне стране трпи притиске и оптужбе, а с друге стране представља симбол успешности и адекватног функционисања, те се може рећи да породица заправо представља и стање друштва“ (Срна, Милојковић, Мићовић, 1997, стр. 41).

Зависна је од историјског и друштвеноекономског развитка, без обзира на то да ли окупља само лица везана браком и њихово потомство или још сродника који се удружују ради задовољења разноврсних биолошких, економских, социјалних, васпитних, емотивних и других потреба (Срна, Милојковић, Мићовић, 1997; Polovina, 2011). Иако родитељи у процесу формалног образовања на различите начине партиципирају ради задовољавања образовних потреба своје деце, остали чланови породице некада могу имати чак и значајнију улогу у процесу информалног образовања, јер својим понашањем и комуникацијом са децом несвесно моделују њихово понашање.

Анализа великог броја модела породичног живота на нивоу различитих друштава и култура указује на то да је „породични живот обликован доминантним идеологијама или дискурсима о томе како би требао да изгледа породични живот“ (Dalos i Drejper, 2012, стр. 32). С тим у вези се од културе до културе разликује степен и начини партиципације породице у образовању, начини грађења односа између родитеља и деце, а формирање ставова и вредности које деца усвајају зависно је од окружења које постоји

или се ствара за учење. У том смислу утицај породице се одражава и на образовна постигнућа деце.

Како би се разрадила идеја о процесу који се мења, еволуира, развијен је концепт „животни циклус породице“ да би се описале неке од промена или трансформација које породични живот доноси, као што су рођење деце, одлазак деце и губици. Породице морају стално да се прилагођавају и усклађују како би успешно одговориле на ове задатке, а посебно у критичним, транзиционим тренуцима. Свака породица развија начине решавања задатака са којима се суочава кроз „покушавана решења“. Њихови избори кроз покушавана решења су заправо обликовани уверењима која они имају као појединци или као породица у широј друштвеној заједници. Тако породични систем чине комбинација обавеза, покушаваних решења, исхода и уверења, која се узајамно преплићу и понављају (Dalos i Drejper, 2012).

Родитељство представља велику промену у животима две особе, тј. партнера, па је неопходан одговарајући приступ тој улози, као и развијање снага унутар породице уз употребу личних и друштвених ресурса.

Током сталних промена које утичу на развој породичног живота, може се уочити повезаност и испреплетаност неколико микросистема:

- социјални микросистем, из кога породица црпи вредности и уграђује их у своје породичне односе, и то углавном пожељне и друштвено прихватљиве обрасце животног функционисања, који су садржани у аутентичним, локалним дешавањима, обичајима, рутинама, ритуалима, традицији и слично;
- породични микросистем, који подразумева унутарпородично функционисање сагледано кроз улоге, позиције и везе између чланова породице, структуру и културу породице, начин комуникације, уверења и заједничка решења;
- индивидуални идентитет, јер је сваки појединац јединствено и целовито биће, са аутентичним потенцијалима од којих, такође, зависи формирање идентитета и интегритета.

Породица као систем, пролазећи кроз развојне промене, истовремено утиче на њих и изазива их, јер се њено разумевање и функционалност мења кроз историју, зато што постаје резилентна на дате друштвене околности. Да би породични систем могао бити адекватније друштвено подржан, од великог је значаја сагледавање друштвених промена и њихов утицај на функционисање породице некада и утицај на функционисање породице данас.

Савремена породица се суочава са честим опаскама да је садашњост сурова и страшна у односу на прошлост која се идеализује, што се, пре свега, односи на мит о очуваној патријархалној, вишегенерацијској породици. Живот у њој је идилично представљен, искључујући чињеницу да су породице раније такође биле „окрњене“ због честих губитака мушких

чланова породице, раним смртима родитеља, честим умирањем деце, тешким економским и социјалним приликама. Други мит који оптерећује данашњу породицу је мит о интактној нуклеарној породици у којој је обновљена „прикладна“, традиционална расподела улога: жена/мајка/домаћица на једној, а мушкарац/муж/отац који издржава породицу на другој. Традиционална, патријархална расподела улога све чешће уступа место егалитарној, с обзиром на то да је запосленост жене уобичајена појава. Даље, породица је и под додатним, снажним утицајем брзих, неочекиваних и за неке катастрофичних промена (рат, избеглиштво, пандемија ковида 19), што само интензивира потребу да се што хитније оствари социјално-економски и клинички приступ који би поштовао нову породичну реалност. Уз уважавање нових облика породичног организовања (ванбрачне, породице са једним родитељем, раздвојене и „друге, нове, породице“), посебно је потребно посветити пажњу великом броју породица из других етничких средина, мешовитим породицама и породицама у транзицији између две културе (Срна, Милојковић, Мићовић, 1997; Dalos i Drejper, 2012). С обзиром на специфичности породичног организовања, васпитно деловање, такође, добија нове обриси условљене како партнерским улогама и позицијама, тако и „ословљавањем од стране деце“.

Свака друштвена промена имала је утицај на мењање породице, па је тако међусобни утицај на релацији породица–друштво велики. Како је породица основна јединица друштва, друштвене промене у зависности и од породичних способности, успешно или не, мењају породични живот и окружење. У оним породицама које су стабилне, функционалне и интегрисане лакше се прихватају нови трендови и васпитни стилови, начини на који се родитељи посвећују деци и како проводе време су савременији, успешнији. Када је реч о савременој породици, велики број аутора (Zuković, 2012; Поповић и Зуковић, 2014) на њу гледа као на веома значајан чинилац у социјализацији и васпитању деце, превенцији вршњачког насиља и то никако не сме бити занемарено од стране заједнице, али ни од стране родитеља (Сакач, Марковић, Мирић, 2018; Popović, 2019).

У зависности од породичног система вредности, али и од тога каква клима влада унутар породице, зависи шта ће бити циљ у васпитању деце и на који начин ће се то даље подржавати и одражавати на њихово образовање, социјализацију и укупно животно функционисање. Како породица информалним приступом има кључну улогу у одрастању, сазревању и развоју детета, свако дете кроз своје понашање рефлектује вредносни систем своје породице и креира своју будућност у складу са вредностима које из породице носи. На тај начин, остварује се и увид у улогу породице током процеса информалног образовања. У том смислу, приоритетан задатак друштва треба да буде усмерен на посвећеност јачању породичних односа, подстицања родитеља на проактивно деловање у процесу сагледавања

најделотворнијих и за њихово дете најбољих метода васпитања, као и преиспитивање породичног функционисања, улога, позиција и сходно томе формирање вербалне и невербалне комуникационе културе.

Информално учење у породици у функцији подршке холистичком развоју

Приликом уласка у родитељство, родитељи су суочени са одређеном дозом страха због нове животне улоге и стрепње која је резултат несигурности и осећаја спремности за изазове које импликује родитељство. Све снажније се зато истиче значај родитељске спремности да се у процесу неформалног и информалног образовања припреми за улогу родитељства, а, с друге стране, и неопходност друштвене подршке у задовољавању родитељских образовних потреба, које би ишле у сусрет задовољавања развојних потреба детета. На тај начин се формира контекст информалног образовања и за родитеље и за децу. Наиме, задовољавањем образовних потреба родитеља, стварају се прилике за задовољавање потреба деце, како егзистенцијалних тако и за сигурношћу, љубављу и за креирање подстицајног окружења за развијање потенцијала кроз информално учење.

Од самог рођења дете је у континуираном процесу информалног образовања унутар породичног контекста. Посебно у првим годинама живота са дететом, родитељи имају изузетно велики утицај у његовом моделовању, јер дете је најусмереније на породично окружење и заправо те прве године су кључне за грађење позитивног и подстицајног односа како између родитеља и деце тако и између деце са осталим одраслима и вршњацима (Lazić i Saveski, 2012). Животне вештине деца најбоље уче у неформалним породичним ситуацијама, кроз посматрање и позитивне доживљаје. Ниво задовољства деце својом позицијом и улогом у породичном систему значајно опредељује и успех у школским постигнућима. Наиме, афективни развој увек „вуче“ когнитивни.

У оквиру породичног система формирају се специфични односи који одређују унутарпородичну животну динамику која утиче на социо-емоционални развој детета, а самим тим и на формирање односа са другима (Khoury-Kassabri, 2004; Spera, 2005; Kaloudi et al., 2017). Важно је да родитељи имају у виду да већа демократичност, неговање топлих породичних односа и доследност у примени васпитних поступака доприносе развоју сигурности и самопоуздања код деце, што додатно подстиче њихову самосталност у доношењу одлука и ствара добру основу за квалитетну комуникацију са околином (Bretherton, 1990; Rubin et al., 1998). Истраживања о трансферу породичних односа на вршњачке (Hill, 2001; Chaux et al., 2009) показују да су ка вршњацима усмеренија деца која су ређе у сукобу

са родитељима. Атмосфера прихватања и сигурности и присуство афирмативног родитељског понашања (топлина, охрабривање, наклоност, одобравање, блискост, умерен спољашњи и унутрашњи надзор) доприносе развоју социјалних вештина код деце, неопходних за успостављање и одржавање позитивних односа (Rubin et al., 1998). Неки аутори (Dishion, 1990) постулирају повезаност породичне дисфункционалности и неадекватних васпитних поступака родитеља са појавом неадекватног функционисања детета у окружењу. Тако, на пример, строга дисциплина у породици може да узрокује непријатељски став детета према окружењу. Нарушена породична стабилност носи опасност од опадања нивоа мотивације детета за учење, слабљења школских постигнућа и појаве низа других проблема, што је најпре видљиво у сфери социо-емотивног развоја (Denmark et al., 2005).

Да би породица могла да одговори овим задацима и буде ресурс подршке холистичком развоју детета, важан је процес и њеног образовања (формалног, неформалног или информалног) за спремност прихватања улоге родитељства. Као што је раније наглашено, важно подручје образовања одраслих је управо образовање за живот у породици, које се у савременим друштвеним условима одвија у највећој мери ненамерно, готово свакодневно кроз различите садржаје који имају информални карактер.

У информалном образовању, дакле, породица нема једносмеран утицај, већ се може посматрати и као васпитаник и као васпитач. Стога, да би током процеса информалног образовања своје деце постигли жељене ефекте, родитељи морају бити у сталном образовном процесу.

Веома је важно да чланови породице заједнички доприносе унапређивању унутарпородичних односа, схватајући да процес васпитања и образовања није једносмеран и усмерен од родитеља ка деци, већ и обрнуто (Brofenbrener, 1997). Наиме, за стварање функционалне заједнице важно је да се чланови међусобно послушају и прате интересовања и потребе, јер је то начин да се стекне поверење и развије блискост и топла атмосфера (Lazić i Saveski, 2012), што је од круцијалног значаја за холистички развој детета.

С обзиром на то да су родитељи заокупљени егзистенцијалним питањима све више, а све мање времена проводе са децом, услед великог броја обавеза, често прибегавају имплицитним теоријама васпитања које својим поступцима и вербализмом промовишу појединци, најчешће јавне личности на друштвеним мрежама где се активности своде на коришћење електронских уређаја и усмеравање пажње на виртуелна дешавања и људе. Такво моделовање породичног деловања може оставити трајне и несагледиве последице на формирање појединаца и читавог друштва. Простор за додатну опасност ствара неконтролисани приступ деце различитим садржајима који могу имати негативан трансфер на њихов укупан развој и понашање. И поред „оправдања“ родитеља да тешко могу ускладити професионалне и породичне обавезе, важно је нагласити

значај квалитетно проведеног времена заједно са децом, у коме доминира топлина и у коме посвећеност употпуњује празнине њихове веће физичке одсутности. Такође, ауторитет који полази из позиције поверења, уз унутрашњи надзор детета, развија и јача блискост и међусобно поверење, чиме се обезбеђује да се чланови породице не отуђе, да разумеју и поштују једни друге и да граде позитивне односе и развијају емпатију.

Родитељи на различите начине показују емоције и граде односе са децом. Иако се мајке сматрају топлијим родитељем и са децом граде емотивнији однос, то не значи да између њих постоји већа доза поверења и снажнији ауторитет. Фигура мајке је веома значајна у стварању афективне везаности, која има велики значај у правилном развоју детета, али и утиче на дететову функционалност у међуљудским односима (Dalos i Drejper, 2012). У том смислу, значајно је укључивање оба родитеља у унапређивање њихове улоге, јер су деца не само „афективно везана за оба родитеља већ су везана и за однос између родитеља, деца се осећају сигурно и безбедно кад су њихови родитељи заједно“ (Dalos i Drejper, 2012, стр. 231).

Најчешћи видови учења, посебно просоцијалних вештина, јесу посматрање понашања родитеља, начина на који се опходе према људима, животињама и стварима, па се стога може рећи да се ове вештине у највећем стичу у породичном окружењу, информално. Родитељи, као прве особе које дете упозна и са којима проводи највише времена, представљају (или бар једно од њих) за дете васпитни модел са којим се идентификује, те неки аутори (Антић, 2018) наглашавају да су емпатија, имитација и идентификација стубови информалног учења.

Пружајући деци васпитне садржаје, несвесно кроз своје понашање, деца могу да усвоје и погрешне обрасце понашања, али ће их „нормализовати“ јер са њима живе. Сходно томе, родитељи не смеју заборавити да усмере пажњу и на преиспитивање вредности којима моделују понашања деце. У процесу преиспитивања сопствених улога у процесу информалног образовању у породици, родитељи не смеју занемарити ни квалитет партнерске комуникације и однос међусобног поштовања, јер то може да отклони ризик да дете неадекватан модел пренесе у међувршњачке и симблинг односе, а касније у своју партнерску везу и породицу у будућности, сматрајући га исправним, јер породица функционише као систем, приликом чега понашање било ког члана утиче на остале чланове (Zuković, 2012).

Кроз свакодневне породичне активности деца имају прилику да уче информално, те родитељима морају стално тражити времена и могућности за стварање прилика у којима ће бити проактивни и суштински посвећени деци. Потребно је да актуелном темпу живота прилагоде и време које проводе са децом на најбољи могући начин. У систему где нема довољно развијених ресурса, показује се да васпитни исходи слабе, поготово оне деце чији се родитељи боре за егзистенцију. Када се заједнички, родитељи

и деца, баве активностима и учествују у разним програмима, развијају се стилови родитељства који су одговорнији, посвећенији потребама детета, подржавајући су и подстичу дечју радозналост и истраживање, што доводи и до бољих образовних постигнућа у школи и ваншколским активностима (Dunst, 2011).

Подршка и помоћ породицама од стране стручних лица, информисање родитеља о утицају породичног окружења на развој деце и утицај на њихово информално образовање може позитивно да утиче на односе између родитеља и деце, јер мотивише на ангажованост и активности које промовишу позитивне вредности и холистички развој личности. У прилог значаја информалног образовања у породичном контексту говори и чињеница коју показују истраживања да је у оквиру активности информалног учења прва наведена активност „учење од члана породице“ (Despotović, 2016, стр. 28).

Закључак

Полазећи од чињенице да савремено друштво импликује и другачији приступ у сагледавању процеса образовања и развијања компетенција за целоживотно учење, информално образовање поприма нове димензије и све већи значај у том процесу. Наиме, с обзиром на то да су институције формалног образовања у све мањој мери прва места за дисеминацију нових знања, те да се знања усвајају кроз различите друге медије који попримају „улогу учитеља“, информалном образовању је неопходно посветити много више пажње. У том правцу, промишљања треба да почну од улоге и значаја породичног деловања и подршке холистичком развоју појединаца, али и друштва.

Породица, као најдоминантнији васпитни систем, подложна је променама које су резултат друштвених токова, криза и изазова. Да би постао резилијентан на промене, породични систем треба да буде подржан од стручњака из различитих области како би био заштићен од утицаја ризичних фактора који могу урушити унутарпородичну стабилност. С обзиром на то да се васпитање у породици разликује од институционалног васпитања, односно да не поседује егзактне карактеристике васпитања (целисходност, свесност, систематичност и организованост), тачно време у коме се одвија васпитни процес, унапред одређене методе, средства, процес вредновања итд., може се рећи да оно у највећем има информални карактер, односно дешава се „успут и у сваком тренутку“. Овакво схватање породичног деловања импликује поред преиспитивања актуелне улоге породице и одржавање континуитета између онога што се на пољу васпитања дешава у породичном и институционалном васпитнообразовном систему, било да је реч о формалном, неформалном или

информалном контексту. С обзиром на то да је породица систем у коме дете учи оно што живи, па животно практичне компетенције развија зависно од модела са којима се идентификује, отвара се питање у којој мери породица може да испрати друштвене промене да би сходно њима вршила васпитно деловање. Борећи се са егзистенцијалним питањима, уместо да појачано васпитно делује, чини се да су ефекти њеног деловања све мање видљиви у понашању деце и младих.

Кључна претпоставка савременог друштва зато мора да почива на успостављању континуитета у процесу целоживотног образовања, кроз нужност холистичког односа образовања и друштва. Значајно је, стога, одступити од класичног начина схватања образовања као процеса трансмисије знања који се дешава у оквиру формалног образовања и фокусирати се на чињеницу да се учење не ограничава временски, просторно и институционално. Концепт целоживотног учења, који подразумева „учење да се зна“, „да се чини“, „да се живи заједно“ и „да се буде“ (Delor, 1996), истиче важност повећања квалитета и свега онога што се учи и проверава у оквиру породичног система, а рефлектује се на појединца и друштво. Из тог разлога, скренута је пажња на васпитно деловање породице у процесу индивидуалног и друштвеног развоја кроз информални приступ, као и на питања њене компетентности за одговоре на изазове које намећу друштвене промене.

С обзиром на то, вредност рада се огледа у апострофирању значаја информалног образовања у друштву знања, посебно породичног деловања у процесу развијања компетенција за целоживотно учење, као и друштвене подршке у правцу оснаживања породице за васпитно деловање, што уз додатна истраживања може бити оквир за стратешки друштвени приступ овом проблему.

Литература

- Антић, С. (2018). Информално учење тражи своје место у формалним контекстима образовања. *Психолошка истраживања*, 21 (1), 41–60.
- Кулић, Р. (2002). Формално, неформално и информално учење и образовање. *Андрагошке студије*, 9 (1–2), 11–24.
- Милутиновић, Ј. (2003). Информално образовање – појмовни оквир и карактеристике. *Педагошка стварност*, XLIX (5–6), 394–407.
- Павићевић, М. и Петровић, Д. (2015). Разлике између формалног, неформалног и информалног образовања. *Зборник радова Училијског факултета*, 9, 103–113.
- Поповић, Д. и Зуковић, С. (2014). Партнерство породице и школе у условима транзиције. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 44 (1), 219–235.

- Сакач, М., Марковић, С., Марић, М. (2018). Однос традиционалне и савремене породице у контексту анализе димензија породичног живота студената у Војводини. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 48 (1), 97–111.
- Срна, Ј., Милојковић, М., Мићовић, Р. (1997). *Породична терапија*. Београд: Центар за брак и породицу.
- Bretherton, I. (1990). Open Communication and Internal Working Models: Their Role in the Development of Attachment Relationship. In: R. A. Thompson (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation: Socioemotional Development* (57–113). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Bronfenbrenner, J. (1997). *Ekologija ljudskog razvoja*. Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Chaux, E., Molano, A., Podlesky, P. (2009). Socio-Economic, Socio-Political and Socio-Emotional Variables Explaining School Bullying: A Country-Wide Multilevel Analysis. *Aggressive Behavior*, 35 (6), 520–529.
- Dalos, R. i Drejper, R. (2012). *Sistemska porodična psihoterapija, teorija i praksa*. Novi Sad: Psihopolis.
- Denmark, F. L., Krauss, H. H., Wesner, R. W., Midlarsky, E., Gielen, U. P. (2005). *Violence in Schools: Cross-National and Cross-Cultural Perspectives*. New York: Springer.
- Despotović, M. (2016). *Образовање одраслих на Западном Балкану*. Београд: Друштво за образовање одраслих DVV International.
- Dishion, T. J. (1990). The Family Ecology of Boy's Peer Relations in Middle Childhood. *Child Development*, 61, 874–892.
- Dunst, C. (2011). *Informal Learning in Everyday Family Activities as Early Childhood Education*. Retrieved from: <http://www.puckett.org/presentations/Informal LearningMontreal2011.pdf> (23. 2. 2022).
- European Commission – Eurostat (2007). *Adult Education Survey (2005–2007), Manual, Directorate, F: Social Statistics and Information Society, Unit F-4: Education, Science and Culture Statistics*.
- Gvozdenović, S. (2011). Образовање и други сродни појмови. *Sociološka luča*, 5 (2), 82–93.
- Hill, N. E. (2001). Parenting and Academic Socialization as They Relate to School Readiness: The Roles of Ethnicity and Family Income. *Journal of Educational Psychology*, 93, 686–697.
- Kaloudi, E., Psarra, M. L., Kalemi, G., Douzenis, J., Douzenis, A. (2017). Violence in a Family Setting. *Encephalos*, 54 (2), 28–32.
- Kant, I. (1991). *Kritika čistog uma*. Београд: Београдски издавачко-графички завод.
- Khoury-Kassabri, M., Benbenishty, R., Avi Astor, R., Zeira, A. (2004). The Contributions of Community, Family and School Variables to Student Victimization. *Am J Community Psychol*, 34 (3–4), 187–204.
- Krulj, R., Kačapor, S., Kulić, R. (2003). *Pedagogija*. Београд: Svet knjige.
- Kulić, P. i Despotović, M. (2004). *Uvod u andragogiju*. Београд: Svet knjige.
- Lazić, S. i Saveski, Z. (2012). Savetovalište za obitelj kao put do kvalitetnog roditeljstva u kontekstu informalnog i neformalnog obrazovanja. *Teorijski i praktični problemi i rasprave*, 61 (1), 135–142.
- Polovina, N. (2011). *Porodica u sistemskom okruženju*. Београд: Institut za pedagoška istraživanja.

- Popović, D. (2019). *Porodica i škola u prevenciji vršnjačkog nasilja*. Novi Pazar: Državni univerzitet u Novom Pazaru.
- Rubin, K. H., Bukowski, W., Parker, J. G. (1998). Peer Interactions, Relationships, and Groups. In: W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of Child Psychology, Social, Emotional, and Personality Development* (619–700). New York: Wiley.
- Schugurensky, D. (2000). *The Forms of Informal Learning: Towards a Conceptualisation of the Field*. Toronto: Centre for the Study of Education and Work – Department of Sociology and Equity Studies in Education – Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto.
- Spera, C. (2005). A Review of the Relationship among Parenting Practices, Parenting Styles and Adolescent School Achievement. *Educational Psychology Review*, 17 (2), 125–146.
- UNESCO (2011). *Revision of International Standard Classification of Education*. Paris: ISCED.
- Vranješević, J. (2012). Participacija roditelja u obrazovno-vaspitnom procesu – mogućnosti i ograničenja. *Inovacije u nastavi – časopis za savremenu nastavu*, 25 (3), 15–26.
- Zuković, S. (2012). *Porodica kao sistem – funkcionalnost i resursi osnaživanja*. Novi Sad: Pedagoško društvo Vojvodine.

Daliborka R. POPOVIĆ

Vesna Lj. MINIC

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Teacher Education, Prizren – Leposavić
Department of Pedagogy and Psychology

Milica D. POPOVIĆ

Institute of Mental Health, Belgrade
Clinic for Adults

Family as a Context of Informal Education

Summary

Due to the changed social circumstances and the growing role of informal education in the process of personal development, the aim of the paper is to consider the importance of family activities, which hold the most dominant role in informal education. The key premise of modern society must therefore be based on establishing continuity in the process of lifelong learning, through the necessity of a holistic

relationship between education and society. It is important to move away from the classical way of understanding the education as a process of knowledge transfer that takes place in the formal context and focus on the fact that learning is not limited by time, space, and institution. Starting from the fact that the family is the first and foremost system for a child, only with changed roles in different life cycles, an attempt was made to point out key effects on the family, but also on the child by the family, primarily for prosocial development. Prosocial development takes place by modelling behaviours through which the desired value system is expressed and instilled in a child. Regarding the family as educators in informal education, the paper emphasizes the need to monitor procedures that have a scientific and professional basis, with caution against “falling under the influence” of implicit theories of education that are promoted on social networks and in other, modern forms of social groups. In that sense, the necessity of supporting the family in educational activities, which represent the core of informal education in the family context, is emphasized. After considering the basic principles of formal, non-formal and informal education, the paper emphasizes the growing importance of informal education and the role of the family in this process, considering the key settings of parenting for holistic personality development, based on Kant’s claim to educate. Namely, the attention was drawn to the educational activities of the family in the process of individual and social development through an informal approach, as well as to the questions of its competence to respond to the challenges posed by the social change.

Keywords: informal education; family; values; informal learning.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).